

Йордан Йовков
Паметният ден

Нашата дружина (2. от 41. полк) трябваше да иде в с. Шахлии да вземе оттам и да придружи обратно до бивака едно артилерийско отделение. Рано сутринта на 5 октомврий, няколко часа преди да съмне, ние излизахме из тъмните улици на заспалото село. Работата не беше важна, ни толкова опасна, но ние, още тъй нови и ревностни във военните работи, сами придавахме особена мистериозност на похода си.

Вън от селото спряхме за малко. Нашата рота беше напред, след нея на известно разстояние – останалите три. По компаса и звездите ние се ориентирахме и под светлината на един фенер се мъчехме да налучкаме на картата истинския път за Шахлии. Намерихме тоя път и тръгнахме.

Помня добре тая ясна и тиха нощ. Една от тия нощи, когато звездите са много повече от всеки друг път, когато в дълбоката и тъмна лазур непрекъснато пламват и гаснат хиледи трепетни сияния, като премрежените погледи на безброй очи. Сред безмълвното мълчание, което обгръщаше заспалата земя, тая феерична игра на звездите се превръщаше в някакъв тих и тайнствен говор, в нечудо съзвучие и песен на небето.

Беше студено, не можеше да се езди и ние слязохме от конете. Отпред, на самото чело на колоната, вървахме аз и моят приятел, подпоручик Рандев. От десетина дни бяха ни омръзнали вече непрекъснатите и еднообразни учения из безлюдните полета и неочакваният поход в тая чудна нощ ни вълнуваше и радваше. Приказвахме безспир и тоя път не вече за възможната, бъдеща война. Рандев ми разказваше за една нова опера, която той скоро гледал някъде в Немско. Това бе тъжна пасторална драма на прости и наивни, но със силни и девствени души планинци. Овчари някъде из Бохемските гори. Той разказваше хубаво и в мене се събуждаха свидни, родни картини: мислех за нашите планинци, напуснали дебрите и усойте на Балкана и зареяни из безкрайните полета на Добруджа. И в душата ми, като отдавна виден сън, долитаха тихите вълни от сребърния звън на стадата, идиличният лъх на старите овчарски повести, пролетният накит на зелената и необятна степ, лениво излегната в блясъка на слънцето. Всичко това оставаше тъй далеч, за всякога може би!

Често отпосле си спомнях тоя разговор. Спомнях си го често, защото тая нощ беше първата ни стъпка към войната, душите ни се опиваха от нови и неизпитани възторзи и като блънуващи деца потръпваха пред голямата и тъмна неизвестност, която, подобно на зинала бездна, се откриваше пред нас. Но нали бяхме млади и смели? Ние вървахме весели и безгрижни. Отпуснатите сабли звънтяха по каменливия път, зад нас

идеха снажни и силни хора. Когато се обърнехме назад, виждахме да се губи надалеч тъмната колона на дружината, разлюляна в ритмични, тежки вълни. В мрака тук-там се очертаваха едри силуети, припламваха цигари и под сумрачния блясък на звездите блясваха за минута натъкнатите ножове.

Разсъмваше се. Звездите, доскоро тъй много, неусетно угаснаха една по една и целият изток блещеше в грамадния пожар на зората. Войниците се оживиха и заговориха по-високо. Измръзналите им лица изглеждаха безцветни и пръстени, по ножовете на пушките им блещяха малки капки. Беше вече съвсем светло и цялото поле се белееше, покрито с дебела слана, блестяща и чиста като сребро. В синкавата мъгла само синурите чертаеха тъмни прави линии, чернееха се и сънни, неподвижни дървета. Пред вас е пак Тунджа. Лучист поглед блещеше в бистрите и води, тиха песен идеше от едва уловимия шепот под крайбрежните храсталаци. Нашите пътища се събираха и ние тръгнахме вече наедно.

Почти два часа вече вървим. Ето най-после Шахлии. Обикновената сутринна картина: малки къщи, сгъшени под грамадните куполи на тъмни дървета, димещи комини, налягали още в кошарите стада овце, на припек из улиците говеда и коне с димещи ноздри. Жени се връщаха от вода, в един близък двор стягаха рало. Странно нещо: ние вече толкова дни живеехме с една мисъл, говорехме само за едно – войната, скорошната война. Чудно ми се виждаше, че имаше още хора, които равнодушно и спокойно продължаваха предишния си живот, като че нищо нямаше и нищо не можеше да се случи.

Край селото спряхме и войниците съставиха пушките за почивка. Дружинният командир отиде да намери артилерийското отделение, за което идехме.

Всички ние се загледахме сега в големия бивак върху висок един хълм над селото. Това бяха 11. и 24. полкове на нашата дивизия. Целият хълм беше покрит с палатки. Големи огньове пред тях като че се надваряха с по-високи и буйни пламъци. Измръзнали бяха бедните войници в тая хладна нощ. Безбройни групи се тълпяха около тия огньове и, като че от грамаден кошер пчели, идеше оттам сподавеният глъч, смесеният говор и смях на хиледи хора. Като мравки, идеха едни, връщаха се други, бързо прекосваха конници, високо проечаваше пронизващата мелодия на тръбите, цвилеха коне – странната и живописна пъстрота на големите военни лагери. 11. и 24. полкове, като всички действащи, имаха по-млади набори, отколкото нашите, резервните полкове. Това

бяха млади и хубави момчета, на които не можеше да се нагледаш. Те всички бяха от същите села и краища. И нашите войници, всички зрели мъже, гледаха тая шумна и весела бъркотия на палави школници с нежното и любяще участие на по-стари братя. Млади момчета, че за тях това и трябва: игри, закачки, смях...

По-рано, отколкото очаквахме, дружинният командир се завърна при нас. Навярно артилерийското отделение е готово и скоро ще тръгнем. Но защо е тъй сериозен и загрижен майорът?

Нас, офицерите, той повика при себе си.

– Господа, войната е обявена. Поздравлявам ви. – И той ни подаде ръка.

Войната е обявена! Ние останахме като гръмнати. Да, ние знаехме, че това един ден ще стане, ние чакахме, искахме това, говорили сме за него хиледи пъти. И пак изненадата беше голяма. Ние учудено се гледахме в очите, стиснахме си ръцете, всеки промълви по нещо и бързаше сякаш да остане сам – сам да надникне в мислите си, в душата си.

Цялата дружина се строи. Не помня добре какво говори тогава дружинният командир. Но аз и сега виждам върху нервния, неспокоен кон внушителната и войнствена фигура, строгото лице, пламнало от непресторен гняв и широкия жест на ръката, която сочеше на юг. Пред него стояхме всички ние, хилядата души на дружината, неподвижни, неми, спотаили дишането си дори. Той свърши. И изведнъж лицата на тия неподвижни, замръзнали сякаш хора трепнаха и пламнаха внезапно, гърдите се подигаха. Ура! Денят блещеше ликуващ и засмян. Сълзи пълнеха очите ми.

Почивката ни се продължи. Аз гледах войниците. Те бяха зрели мъже, всички бащи на многобройни челяди. Те се засъбираха на групи и зашепнаха. Никой не се оплака, никой не възропта, но всички бяха въздържани и спокойни. Те тъй бяха свикнали с тая обрядна тържественост да посрещат и чакат всеки тежък и свят труд: сеитба, жетва. А тежък идеше и сега труд: войната, голямата и страшна война.

Но друго ставаше вече в големия лагер на хълма. Внезапно предишното движение и шум се усили и обърна в невъобразима бъркотия: сваляха палатки, запрегаха и товареха коне, викаха, шумяха на хиледи гласове. Закъснели отделни войници тичешката се прибираха. Заредиха се сигнали за сбор. И ето тръгнаха построените роты, дружини, отначало объркано и като че безогледно, но скоро тия групи се запреливаха една в друга, растяха все повече и скоро върху големия хълм се очертаха и спряха големи и тъмни карета от човешки маси. Гръмнаха музиките –

ликуващи звуци сред светлия, усмихнат ден. Носеха знамената, Отново настъпи тишина. Мълчаха всички и говореше един. Пак нервната, неспокойна игра на коня, пак съшият отсечен жест на ръката, която сочеше на юг. Мълчаха тъмните, грамадни карета. Едни само знамената се ветреха и синкавият дим от напуснатите огньовете в прави, неподвижни стълпове се издигаше към небето. Аз гледах и пред моите очи сякаш възкръснаха легендите на старите, езически дни: жертвените огньовете, позивът към боговете и клокочещата мъст на коравите души под тежките железни лати.

Отново музика и внезапно след това – ура. О, това ура, което ние слушахме тоя ден! Това не беше отсеченото, трикратно ура на парадите, на тържествената официалност. Не беше и въздържаното ура на нашата дружина преди малко. Ура – страшният екот на хиледи скали, полетели в бездънни пропасти, смесеният шум на хиледи води. То заглъхваше, но внезапно пак се подемаше, издигаше се и пълнеше небето, бурно, неудържимо, стихийно.

Те бяха десет хиледи души. Млади, хубави момчета, с чисти, сияещи души на деца. Ние ги гледахме, гледаха ги нашите стари войници – топлото, любяще участие на по-стари братя. И загорелите и набръчкани лица бледнееха, очите се пълнеха със сълзи.

Но ние трябваше да вървим. Артилерийското отделение не щяло да дойде – напразно сме идвали. Ще трябва бързо да се завърнем и настигнем полка, който вече тръгва. Отново колоната на нашата дружина се заизвива нагоре из пътя. Вървахме бързо – широки, твърди крачки. Но нямаше още песни, нямаше още разговор.

Ние пак вървахме наедно с Рандев и сега не приказвахме за нищо друго освен за войната. Срещу нас, пеши и възседнали на магарета и коне, идеха старци и жени. Отиват при войниците, но не знаят дали ще ги сварят. Ние се обръщаме и им посочваме високия хълм, клокочещ и шумен, като внезапно избухнал вулкан. Но те ще сторят по-добре да се върнат – войниците вече заминават.

– Война, война има! – казват им войниците.

Но те вече знаят, знаят! По-бързо от светкавица злокобната вест е обиколила навсякъде, проникнала е до всяко огнище. Сърцата болезнено са се свили и широко разтворените и плахи очи напразно са потърсили в онемелите дворове липсалия брат, липсалия баща, едничкия може би син.

Тихо плачещи, жените отминават.

Ние се спираме след малко – почивка. С Рандев постанахме на края

на колоната. Пред нас стоеше старец. Навярно сляп – изпод кървавите, подути клепачи гледаха бели, безжизнени зеници. Водеше го малко, плахо момиченце. Далечният хълм на Шахлии все още не беше замлъкнал. Но от тая височина, на която почивахме, ние учудени се заслушахме. Достигнаха до нас неясните широки вълни на мощни, бурни викове. Да, ура, пак ура. Ура от Хасъмбеглии, дето беше нашият полк, ура от Урумбеглии, бивака на 42. полк, ура от Казълагач – шумните полкове на първа дивизия. От всички страни се издигаха тия буйни викове, разливаха се и пълнеха небето – широко и страховито бучение на невидим океан.

Слепият старец стоеше заслушан, и той сякаш вцепенен пред тоя тъмен, стихияен тънтеж. Малкото момиченце държеше треперещата му ръка и изпод тъмните, гъсти ресници плахо ни гледаше с големите си, черни очи. Рандев се приближи към тях:

– Къде бе, дядо?

– Аз ли? Исках да видя момчето. Но не ще мога... Нека бог да го поживи, бог да го поживи...

И все така загледан и заслушан, след малко пауза той прибави:

– Бог да ви поживи, деца. Всичките... всичките...

Той стоеше изправен, безжизнените му очи с взираха далече, бледните му устни шепнеха нещо – молитвената поза на трудещия се човек, изправен пред слънцето, пред слога на засятата нива и тихо призоваваш десницата на бога.

Отново поехме нашия път.

КРАЙ

Източник: Словото
Набиране: Иван Иванов

Публикация

Йордан Йовков, „Събрани съчинения в шест тома“, Том първи, „Български писател“,
С. 1976. Под общата редакцията на Симеон Султанов.

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/7936>]